

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 24. октобра 2016. године, др Бранко Лубарда, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, др Предраг Јовановић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду и др Љубинка Ковачевић, доцент Правног факултета Универзитета у Београду, изабрани су за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације под насловом **„Радни и социјални судови – друштвена улога и оправданост увођења у правосудни систем Републике Србије“** кандидата Бојана Божовића, мастера правних наука.

Чланови Комисије подносе Наставно-научном већу следећи:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

I Основни подаци о кандидату и дисертацији

1. Основни подаци о кандидату

Бојан Божовић је рођен 10. јуна 1981. године у Новом Саду. Основну школу „Душан Радовић“ у Новом Саду завршио је као носилац Вукове дипломе и ђак генерације, а потом је завршио Гимназију „Светозар Марковић“ у Новом Саду.

Правни факултет, Смер унутрашњих послова, Универзитета у Новом Саду уписао је у школској 2000/2001 години, а дипломирао 01. септембра 2005. године са просечном оценом 9,21.

Мастер студије на Правном факултету Универзитета у Новом Саду – Радноправна ужа научна област, уписао у школској 2006/2007 години, које је завршио 15. јануара 2008. године, одбраном мастер рада под називом „Право на штрајк“, са укупном просечном оценом 10,00 пред комисијом коју су чинили: проф. др Предраг Јовановић, проф. др Сенад Јашаревић и проф. др Стеван Шогоров.

Докторске студије на Правном Факултету Универзитета у Београду, Радноправна ужа научна област, уписао је у школској 2009/2010. години. На првој години докторских студија положио је испит из предмета: Методологија научноистраживачког рада пред комисијом у саставу: проф. др Бранко Лубарда и проф. др Саша Бован; као и Први усмени докторски испит пред комисијом коју су чинили проф. др Бранко Лубарда, проф. др Боровоје Шундерић и проф. др Предраг Јовановић, а који се састојао од следећих предмета: Радно право, Право социјалне сигурности и Међународно радно право. На другој години докторских студија успешно је одбранио истраживачки - семинарски рад под називом „Правна подређеност као битно обележје радног односа“, а потом је положио и Други усмени докторски испит пред комисијом коју су чинили проф. др Бранко Лубарда и доц. др Љубинка Ковачевић, а који се састојао од следећих предмета: Решавање колективних радних спорова и Службеничко право и службеничка етика.

Правосудни испит је положио 2009. године, оценом „врло добар“, са четири одлике.

Током 2005. и 2006. радио је као адвокатски приправник у Адвокатској канцеларији Симић у Новом Саду, да би почев од 2007. године радио као судијски приправник у Окружном суду у Новом Саду, а 2008. године је засновао радни однос у Трговинском суду у Новом Саду на пословима судијског приправника. У јануару 2010. године засновао је радни однос у Основном суду у Новом Саду, за обављање послова судијског сарадника на Одељењу за радне спорове, да би крајем 2011. године положио пријемни испит на Правосудној академији у Београду и засновао радни однос са Правосудном Академијом у статусу полазника почетне обуке за обављање судијске и тужилачке функције. У септембру 2014. године положио је завршни испит на Правосудној академији у Београду.

Почев од јуна 2015. године врши судијску функцију у Основном суду у Новом Саду, где је заменик председника Одељења за радне спорове.

Током 2006. године, провео је пет месеци је Њујорку, Сједињене Америчке Државе, где је усавршавао енглески језик. Током 2009. године био је члан Радне групе Извршног већа града Новог Сада за израду Локалног акционог плана запошљавања младих. Учествовао је на многобројним семинарима у земљи и иностранству у организацији *OSCE*, *USAID* (носилац је Дипломе за успешно похађање обуке „Вештина писања пресуда“ у организацији *National Center for State Courts, Washington DC*), Фондације Конрад Аденауер (*KAS*) и Правосудне академије у Београду, а 2013. године је био у студијској посети Савету Европе и Европском суду за људска права у Стразбуру. Освајао је награде на националним такмичењима у дебатовану испред Дебатног клуба „Привредник“ Нови Сад. Учествовао је са презентацијом на међународном научном скупу младих истраживача у области европског радног и социјалног права који је одржан 2016. године на Факултету за правне и политичке науке Универзитета у Сегедину.

Говори енглески језик, а користи и стручну литературу на француском језику.

Кандидат Бојан Божовић је објавио следеће научне радове:

1. „Судско решавање социјалноправних спорова у Немачкој, Француској и Србији“, *Право и привреда*, број 10-12/2015, стр. 40-55; и
2. „Север и југ европског радног и социјалног судства“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, број 4/2015, стр. 2025-2046.

2. Основни подаци о дисертацији

Докторска дисертација Бојана Божовића написана је на 258 страница текста А4 формата (ћирилично писмо, фонт *Times New Roman*, величина фонта 12, проред 1,5 ред) не рачунајући насловну страну, резиме, садржај и списак литературе и коришћених извора права, са укупно 761 наведених фуснота у тексту, и у свему је усклађена са стандардима Универзитета у Београду који се односе на форму и садржај докторске дисертације.

Дисертација је израђена на основу проучавања грађе која обухвата 254 библиографске јединице на српском и страним и језицима, те изворе домаћег, међународног и страних права, као и праксу судова и квазисудских органа. Садржај дисертације обухвата уводна разматрања, осам делова и закључна разматрања.

II Предмет и циљ дисертације

Решавање радних и социјалних спорова у поступку пред судовима изабрано је за тему дисертације због великог правног, социјалног и економског значаја овог питања. Наиме, остваривања основних социјалних и економских права и слобода условљено је квалитетном и делотворном судском заштитом, будући да уставне и законске гаранције права која се остварују у оквиру или у вези са (индивидуалним и колективним) радним односом не значе много уколико нису изграђене адекватне судске процедуре којима ће се санкционисати њихово кршење. Исто вреди и за заштиту права на здравље, права на социјалну сигурност, права на социјалну и медицинску помоћ и других права која се остварују у оквиру социјалноправног односа. Ово тим пре што су негативне последице неадекватно решених радних и социјалних спорова вишеструки и то материјални, морални, здравствени итд.

Кандидат истиче да значај централног предмета истраживања, специјализованог радног и социјалног судства, произлази и из чињенице да у многим европским државама с успехом функционишу специјализовани судови који решавају радне и социјалне спорове. Они својим радом доприносе делотворној заштити економских и социјалних права како на директан начин, завршавањем судских поступака у кратким роковима, тако и посредно, изградњом уједначене и квалитетне судске праксе, која, стварањем климе правне извесности, доприноси спречавању или мирном решавању радних спорова. Наиме, судови су, по својој природи, строго формалне и споре институције, а егзистенцијална угроженост запосленог, која је честа одлика радног и социјалног спора, изискује прилагођавање правосуђа тој животној чињеници, тако да савремена демократска држава, која је нужно заинтересована за адекватну заштиту основних људских права, реагује прилагођавањем дела правосудног система посебним друштвеним околностима у сфери радноправног и социјалноправног односа. У дисертацији се, притом, с право, указује на то да оваква реакција државе, у европским оквирима, често иде до мере формирања радних и социјалних судова, а, ређе до формирања посебних одељења за радне спорове у оквиру судова опште надлежности.

Кандидат наглашава да се институционализација специјализованог професионалног судства за решавање радних и социјалних спорова налази на линији поимања друштва и државе у складу са европским социјалним моделом, али да се оправданост предмета истраживања везује и за домаћи правосудни систем, због његове неефикасности и неуједначености судске праксе. Стога је у оквиру реформе правосуђа, која је у току, потребно унапредити и систем решавања радних и социјалних спорова у поступку пред судом, посебно имајући у виду потребу њиховог хитног решавања. У том контексту је у дисертацији сагледана заштита права из радног и социјалноправног односа, не само у радним споровима, већ и у стечајном, прекршајном и кривичном поступку, као и у поступку пред Уставним судом, а, у циљу проналажења аргумената за став кандидата да је специјализовано судство нужна, али, не и довољна, правосудна институција за делотворну заштиту економских и социјалних права. Овим аргументом је, отуд, поткрепљен и правилан закључак да је за делотворну заштиту економских и социјалних права неопходно адекватно садејство преосталих делова правосудног система, са посебним нагласком на Уставни суд.

Истраживање одобрене теме имало је за циљ испитивање и доказивање оправданости увођења радних и социјалних судова у правосудни систем Републике Србије, као професионалних судова посебне надлежности, у чијем би делокругу било решавање спорова из радног односа, и то претежно индивидуалних радних спорова, а, потом, и правних колективних радних спорова, као и спорова у области социјалне сигурности. Кандидат истиче да би се таквом специјализацијом дела правосудног

система правосуђе прилагодило природи радних и индустријских односа, којима је иманентан сукоб интереса радника и послодаваца, због чега би решавање спорова пред специјализованим судовима могло допринети ублажавању социјалне напетости и успостављању и очувању социјалног мира. Такође, институционализацијом радних и социјалних судова, наше правосуђе би било у могућности да, поред постојећих привредних судова, који на посебан начин третирају странке у привредном односу, на посебан начин третира и субјекте радноправног и социјалноправног односа, чиме би се заокружило специјализовано судство у домену друштвено-економске базе. То, прецизније, значи да би се увођењем радних и социјалних судова у потпуности специјализовала судска заштита директних учесника производних односа, што је један од предуслова дугорочног и стабилног развоја привреде, будући да се само у амбијенту индустријског мира и правне и социјалне државе може очекивати континуирано стварање значајне количине добара у производном процесу.

У дисертацији су учињени и конкретни, добро промишљени и образложени предлози *de lege ferenda* за успостављање одговарајуће организације и обезбеђивање доброг функционисања радних и социјалних судова у Републици Србији, почевши од предлога који се тиче примене начела трипартизма. Наиме, кандидат наводи да у радним судовима треба да буду заступљени представници државе, радника и послодаваца, тј. да судска већа буду састављена од председника већа из редова професионалних судија и судија поротника из редова репрезентативних удружења радника и послодаваца, за разлику од судова опште надлежности где, по правилу, суди професионални судија, као судија појединац, а, у случајевима када је прописано суђење у већу, поротници су из редова грађана, који немају посебна знања у области радног права, што, коначно, значи да у нашим судовима опште надлежности нису адекватно заступљени интереси социјалних партнера. Са друге стране, предложено је да у организацији и функционисању социјалних судова буду заступљени представници државе, представници осигураника и корисника социјалних права, као и представници носилаца социјалног осигурања, тј. да судска већа буду састављена од председника већа из редова професионалних судија, судија поротника из редова удружења осигураника и корисника социјалних права, и судија поротника из институција система социјалне сигурности, за разлику од управног суда, где суде искључиво професионалне судије.

Надаље, истраживање је имало за циљ и то да се испита потреба да радни и социјални судови буду доступни странкама, у смислу њихове материјалне и територијалне доступности, али и разумљивости поступка. Када је реч о материјалној доступности, постоји потреба да се обезбеди бесплатност вођења поступка или јефтине процедуре, примера ради, кроз ослобађање од плаћања судских такси или одлагање плаћања судских такси до правноснажног окончања поступка. Са друге стране, територијална доступност подразумева такав размештај и организацију судова који омогућавају да покретање и вођење парнице не представља сметњу супростављеним странама, због удаљености. На крају, доступност суда подразумева и разумљивост и приступачност процедуре, због чега треба предвидети могућност да се тужба може поднети и усмено на записник у суду, у ком случају би овлашћени службеник суда упозоравао на формалне недостатке, у складу са начелом пружања помоћи неурој странци.

По мишљењу кандидата, вршење судијске функције професионалног судије у радним и социјалним судовима треба да буде условљено константним стручним усавршавањем у области радног и социјалног права, будући да специфичности радних и социјалних спорова захтевају посебна знања, па, и посебан сензибилитет за ту врсту спорова. У вези са тим, наглашава се да је неодржива актуелна ситуација у домаћем

правосуђу, будући да у појединим основним судовима нису формирана посебна одељења за радне спорове, већ све судије грађанског одељења решавају одређени број радних спорова, што није адекватно решење, посебно имајући у виду обим извора права и разнолику природу предмета по којима те судије поступају.

У процесноправном смислу, у радним и социјалним споровима суд треба да буде у обавези да одржи рочиште за поравнање, тј. рочиште на којем ће покушати да мирно реши спор међу странкама, због чега је у дисертацији испитан и значај улоге судије председника већа, која би, по оцени кандидата, била изузетно захтевна и зависила би пре свега од личности судије. Наиме, судија би требало да отворено расправља са странкама о чињеничним и правним аспектима спора, не скривајући своје ставове, уз максимално настојање да убеди странке да се поравнају, и све то на поштен начин, у складу са позитивним прописима, тако да, на крају, мирно решење спора буде прихватљиво за обе парничне странке.

Специфични циљеви истраживања су постављени у погледу идентификације и критичког разматрања кључних аспеката решавања радних спорова у поступку пред судом. Прва особеност решавања радних спорова треба да буде активна улога суда. Судије радних судова треба да имају шира овлашћења приликом вођења поступка у односу на судије судова опште надлежности, где преовлађује начело диспозитивности, и то како у припремном поступку у виду обавезујућих налога странкама и трећим лицима за достављање неопходних доказа, тако и на главној расправи, у виду извођења доказа које странке нису предложиле. Наведена шира овлашћења суда треба да омогуће да се у већој мери оствари и начело концентрације поступка, у смислу закључења главне расправе на једном рочишту, што је идеал који треба да буде достигнут у што већем броју случајева, а, што је пројектовао као циљ на основу одредаба Закона о парничном поступку. Потреба за обезбеђивањем активне улоге суда повезана је и са применом начела утврђивања истине у поступку пред радним судом, која треба да буде заступљена у већој мери него код судова опште надлежности. Премда би и пред радним судовима, сазнавање стварности било само средство за пружање правне заштите, а, не и циљ поступка, кандидат, наиме, сматра да начело утврђивања истине мора имати већи значај, због мањег домаћаја расправног начела.

Кандидат истиче да поступци пред радним судовима треба да буду решавани по убрзаној процедури, у односу на поступке пред судовима опште надлежности, при чему није пренебрегнут значај који Закон о парничном поступку даје идеји о брзом и ефикасном суђењу, и то, како у својим општим одредбама, тако и у посебним одредбама за решавање радних спорова. Међутим, пракса је показала да се радни спорови не завршавају брже од грађанских спорова, који се, такође, не завршавају у пројектованим роковима. У том смислу се као *differentia specifica* радних спорова може појавити забрана враћања на ново суђење, због чега другостепени суд не би имао овлашћења да укида пресуде првостепеног суда и враћа предмете на поновно суђење, већ би имао овлашћења да потврди или преиначи првостепену пресуду или, пак, да отвори главну расправу и донесе одлуку након закључења. Такође, постоји и потреба да се, пред радним судовима, парнице у споровима о заснивању, постојању и престанку радног односа решавају приоритетно, с обзиром да од њихових исхода, у знатној мери, зависи и егзистенција запослених и њихових породица. У овим споровима би, отуд, требало дозволити и превремено извршење, тј. првостепене пресуде којима се поништава отказ уговора о раду од стране послодавца и налаже враћање запосленог на рад треба да буду извршене, упркос процесном факту да је против њих изјављена жалба, изузев ако послодавац докаже да би извршењем претрпео ненадокнадиву штету.

Функционално посматрано, судије радних судова треба да имају знатно мањи број предмета у раду у односу на судије судова опште надлежности, јер наведена

процесноправна правила, која треба да убрзају поступак пред радним судовима, не могу произвести жељени учинак без одговарајућих организационо-функционалних реформи, које треба спровести у садејству са изменама процесног законодавства. Речју, радни судови морају понудити специфична решења и у функционалном и у процесном смислу, како би идеал хитног решавања спорова заиста био остварен. То посебно подразумева захтев да се појам хитности поступка схвата у духу одредаба Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и јуриспруденције Европског суда за људска права, у делу који се тиче заштите права на суђење у разумном року, а, што је значајно у смислу уочавања поузданих параметара за процену разумног рока суђења, и то: сложености предмета, понашања подносиоца представке, поступања надлежних власти и значаја одлуке о предмету за подносиоца представке.

По мишљењу кандидата, значајну предност предложеног система радног судства представљало би и постојање само једног апелационог суда. Тиме би се лакше остварио циљ уједначавања судске праксе, за разлику од садашњег система судова опште надлежности који функционише са више апелационих судова, због чега се неретко дешава да у истим правним стварима постоје противуречне одлуке апелационих судова, чиме се крши право на правично суђење, у ком смислу постоје и пресуде Европског суда за људска права против Републике Србије.

У погледу решавања социјалних спорова у поступку пред судом, такође су постављени специфични циљеви истраживања. Наиме, истиче се да је битно обезбедити двостепеност, јер странке у поступку пред социјалним судовима треба да имају право на редован правни лек, жалбу, по којој ће поступати другостепени суд, за разлику од управног суда, пред којим је поступак једноступен, те незадовољна странка нема право да изјави жалбу на одлуку суда. Затим, у дисертацији се наглашава да је битно увести расправно начело у правни живот, како би и у поступку пред социјалним судовима, попут правила која предвиђа Закон о парничном поступку, била установљена обавеза одржавања усмене главне расправе, одакле произлази да ће суд своју одлуку моћи да заснује само на оним чињеницама о којим је странкама пружена могућност расправљања (изјашњавања), док је Законом о управним споровима, иако формално прокламовано, релативизовано правило о одржавању расправе. Наиме, управни суд може да пресуди без расправе, ако процени да је предмет спора такав да очигледно не изискује непосредно саслушање странке и посебно утврђивање чињеница.

Поред судског решавања радних и социјалних спорова, предмет истраживања чинило је и решавање ових спорова пред самосталним и независним органима (квасисудска заштита социјалних права), као и алтернативно решавање спорова, због потребе сагледавања ширег контекста могућих начина решавања радних и социјалних спорова и утврђивања њихове интеракције. Такође, у дисертацији је размотрена и заштита права по основу рада пред Европским судом за људска права, који је својом судском праксом створио прецедентно право, тако да одлуке овог суда представљају део поретка заштите људских права и слобода зајемчених Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода. Такође, у раду је размотрена и заштита која се у области радних односа и социјалне сигурности обезбеђује пред Судом правде Европске уније, Службеничким трибуналом Европске уније и Административним трибуналом Савета Европе.

За истраживање назначених питања и остваривање општег и специфичних циљева истраживања је, поред класичних метода опажања и мишљења (анализа, синтеза, индукција, дедукција, генерализација итд.), кориштен и нормативни метод, док су догматски, упоредноправни, историјско-правни, социолошки и аксиолошки методи изучавања права примењивани као секундарни. Наиме, нормативни метод је био присутан током целог истраживања. Помоћу њега су откривана, са једне стране,

својства радних и социјалних судова која су општа, заједничка и нужна, као њихове статичке структуре, док је са друге стране, вршена спознаја динамике радних и социјалних судова, у смислу начина њиховог функционисања. Дакле, нормативним методом је изучавана структура радних и социјалних спорова, путем рашчлањивања истих, затим су утврђиване основне карактеристике различитих модела решавања радних и социјалних спорова, те основни принципи устројства и функционисања радних и социјалних судова, као и процедуре решавања радних и социјалних спорова у поступку пред судом.

Различите фазе развоја радног и социјалног судства код нас и у свету изучаване су применом историјско-правног метода, посматрајући превасходно правне аспекте историјата радних и социјалних судова, како би се схватило порекло специјализованог судства и е утврдиле детерминанте настанка ове институције, почевши од савета праведних људи у Француској (као прве судске институције специјализоване за решавање радних спорова, која датира са почетка XIX века), до развоја специјализованог судства у домаћем праву, и то, почев од судова добрих људи у Краљевини Србији и Краљевини Југославији, до судова удруженог рада у СФРЈ, који су били последњи специјализовани судови код нас у области радног односа.

Употреба упоредноправног метода била је од пресудног значаја за уочавање и анализу основних модела радног и социјалног судства у савременим правним системима, како би се сагледали различити начини решавања радних и социјалних спорова судским путем. При том је посебна пажња посвећена институционализацији специјализованог судства у Републици Словенији, из разлога заједничке правне традиције и сличних посттранзиционих и европскоинтегративних друштвено-економских односа, као и због могућности угледања на словеначки модел инкорпорације немачког система професионалног радног и социјалног судства приликом евентуалног увођења радних и социјалних судова у правосудни систем Републике Србије. С тим у вези су анализирана правна решења из основних система институционализације радног и социјалног судства (посебно немачког, словеначког и нашег правосудног система решавања радних и социјалних спорова), како би се правилно и потпуно утврдила садржина, домаћај и значај судске заштите права из радног и социјалноправног односа.

Социолошки метод је примењен из разлога наглашене социјалне димензије радних и социјалних спорова, у којима је чест случај да једној странци егзистенција зависи од исхода спора. Такође, у закључним деловима рада коришћен је социолошки метод у покушају објашњења везе између специјализованог судства у области радних и социјалних спорова, са једне стране, и европског социјалног модела, са друге стране. Вредносни став, односно оцењивање исправности нормативних решења која су била предмет истраживања, и то, пре свега, са аспекта индустријског и социјалног мира, праведности, правне сигурности и владавине права, извршено је сагласно правилима аксиолошког метода.

III Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У истраживању одобрене теме, кандидат је пошао од следеће четири хипотезе, , које су у дисертацији и потврђене:

- Специјализовано судство за решавање радних спорова има вишеструке предности у односу на судове опште надлежности, док специјализовано судство за решавање социјалних спорова има вишеструке предности у односу на управне судове, због чега у правосудни систем Републике Србије треба увести професионалне радне и социјалне судове, који би били у садејству са квазисудском заштитом права из радног

односа и по основу рада и алтернативним методама решавања спорова; анализом и критичким преиспитивањем меродавних извора домаћег и страних права из истраживачког узорка, као и праксе одговарајућих држава, кандидат успешно брани основну хипотезу о предностима специјализованог судства и потреби за унапређењем судске заштите у области радних односа и социјалне сигурности у Републици Србији;

- Предности специјализованог судства за решавање радних спорова могу се остварити само ако је устројство радних судова, како у процесном, тако и у организационо-функционалном смислу, засновано на одређеним принципима; Ова хипотеза је научно доказана, док су као основни принципи, с правом, издвојени принципи трипартизма, активне улоге суда (начело официјелности), обавезног претходног одржавања рочишта за поравнање, концентracије поступка, утврђивања истине, хитности поступка (забрана враћања на ново суђење, мањи број предмета у раду и посебан приоритет споровима о постојању и престанку радног односа), доступности суда (материјална и територијална доступност, као и разумљивост поступка), уједначености судске праксе (право на правично суђење) и посебне едукације у области радног права;

- Предности специјализованог судства за решавање социјалних спорова могу бити остварене ако се устројство социјалних судова у процесном, као и у организационо-функционалном смислу, заснива на принципима трипартизма, двостепености, обавезног покушаја судског поравнања, расправног начела, доступности суда (материјална и територијална доступност, као и разумљивост поступка); Ова хипотеза је научно потврђена, уз правилно изведен закључак да би примена ових принципа могла да обезбеди делотворнију заштиту права из социјалноправних односа од заштите која се остварује у управном спору;

- Радни спорови, као посебна врста друштвених сукоба произашлих из вршења подређеног рада и остваривања права у вези са таквим радом, као и социјални спорови, као посебна врста друштвених сукоба произашлих из стања социјалне потребе и остваривања права на социјалну престацију, због своје наглашене социјалне димензије, оправдавају увођење специјализованог судства за решавање радних и социјалних спорова; Ова хипотеза је потврђена, уз правилан закључак да се специјализовано судство може сматрати и нужном реакцијом социјалне државе, тј. државе благаостања која је инспирисана потребом за успостављањем и очувањем радног и социјалног мира и приближавањем идеалу социјалне правде.

IV Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација кандидата Бојана Божовића обухвата уводна разматрања, осам делова и закључна разматрања.

Први део рада посвећен је одређењу појма и уочавању битних карактеристика социјалних и економских права, будући да радни однос и социјалноправни однос представљају оквир за остављање ових права. У том смислу, правилно и потпуно разумевање питања судске заштите ових права није било могуће без разматрања њихове правне природе, као ни без утврђивања њиховог места у корпусу основних људских права, те разматрања њихових гаранција у меродавним изворима међународног (универзалног и регионалног) и домаћег права.

Будући да су радни и социјални спорови суштинске детерминанте радних и социјалних судова, *Други део* дисертације посвећен је сагледавању радног спора, као посебног друштвеног сукоба који се јавља у вези са супростављеним интересима приликом обављања подређеног рада и остваривања права у вези са вршењем подређеног рада. Поред тога извршена је класификација радних спорова, уз исцрпно

разматрање битних обележја њихових најважнијих врста. У том смислу су разматране подела на индивидуалне и колективне радне спорове, подела на правне и интересне радне спорове, као и, за предмет дисертације изузетно значајна подела радних спорова зависно до њихове подобности да се решавају судским путем, алтернативним методама или методама колективног деловања. Осим тога, у оквиру овог дела рада одређен је појам и извршена класификација социјалних спорова, као посебног друштвеног сукоба који се јавља у вези са стањем социјалне потребе одређеног лица (или породице) и остваривањем права на социјалну сигурност. Такође, за потребе истраживања било је битно повући јасну разлику између радног и социјалноправног спора. Наиме, радни спор подразумева правни спор који настаје у вези са вршењем подређеног рада, по правилу у форми радног односа, између једног или више запослених (групе запослених), односно њихових струковних удружења, са једне стране, и послодавца или организације послодавца, са друге стране, а поводом повреде или ускраћивања индивидуалних или колективних права или интереса, који су у вези са подређеним радом и који су утврђени правним прописима, или поводом измене постојећих или утврђивања нових услова рада. Са друге стране, социјални спор подразумева правни спор који настаје у вези са остваривањем права на социјалну престацију, и то између, са једне стране, једног или више физичких лица која се налазе у стању социјалне потребе, као титулара субјективног права, и са друге стране, надлежних институција или јавних служби (по правилу институција социјалне сигурности, тј. установа социјалног осигурања и социјалне заштите).

Како се радни и социјални спорови могу решавати алтернативним путем, у *Трећем делу* успешно је анализирана заштита права из радног и социјалноправног односа у поступку пред арбитражом, као и у поступку мирења, посредовања и другим сличним процедурама. Приликом разматрања ових поступака у страним правима, кандидат је уочио закономерност да решавање радних и социјалних спорова пред арбитражом, по правилу, искључује постојање специјализованог судства за радне и социјалне спорове, док су методе мирења и посредовања компатибилне са функционисањем специјализованог судства и са њим се прожимају.

Четврти део дисертације посвећен је заштити социјално-економских права од стране самосталних и независних органа, тј. квазисудској заштити права, која се у нашем правном систему оличава у институцијама заштитника грађана, повереника за заштиту равноправности и повереника за информације од јавног значаја и заштиту података личности. Наведене институције јесу државни органи, али су у потпуности самостални и независни у свом раду, што су обележја која су посебно испитана у дисертацији. Проширење предмета истраживања на алтернативне методе решавања радних и социјалних спорова и квазисудску заштиту економских и социјалних права је, притом, било неопходно ради сагледавања ширег контекста могућих начина решавања радних и социјалних спорова, као и због чињенице да се ефикасна заштита права по основу рада може остварити само у садејству квазисудских институција и метода мирења и посредовања, са једне стране, и судских инстанци, са друге стране.

У *Петом делу* рада, специјализовано судство за решавање радних и социјалних спорова разматрано је као једно од обележја европског социјалног модела. Ово стога што се филозофија изградње европског социјалног модела заснива на нужним социјалним корекцијама функционисања тржишне економије, у условима владавине права, што је водило афирмисању основних социјалних права, као и економског раста уз очување социјалне кохезије и социјалног прогреса. Корпус основних социјалних права, схваћених у духу концепта европског социјалног грађанства подразумева, између осталог, и достојанствене услове рада и живота, тј. подразумева право на праведне услове рада, право на пристојну зараду, право на пристојне накнаде по основу

социјалног осигурања и право на пристојне престације по основу социјалне заштите. Наиме, концепт државе благостања подразумева допуну појма правне државе појмом социјалне сигурности, због чега се, у оквирима европских држава благостања и њихових система радног права и система социјалне сигурности, као једно од важних институционалних решења појављује и постојање и функционисање специјализованог судства за решавање радних и социјалних спорова, као инстанце заштите основних економских и социјалних права.

Шести и седми део представљају централне делове дисертације, будући да су посвећени судском решавању радних и социјалних спорова у одабраним европским државама и у Републици Србији. Стога је за сваку од ових држава, најпре, размотрен историјски развој радног и социјалног судства, у циљу утврђивања узрока настанка такве посебне врсте судства, као и утврђивања детерминанти његовог развоја. то је укључило и анализу и критичко преиспитивање правних извора који су пратили настанак и развој специјализованог судства, као и анализу ширег контекстаовог развоја, у смислу социјалних, економских и политичких односа. Затим су изложене главне карактеристике важећих система радног и социјалног судства у европским државама, како би се извршило што подробније упознавање са могућим начинима решавања радних и социјалноправних спорова пред судом, а, у циљу примене позитивних решења у домаћем правосуђу. Истраживање је, притом, било омеђено европским оквирима, с обзиром на то да су основни системи радног и социјалног судства настали у тим оквирима, којима припада и наша држава (историјски, културно и политички).

Након обраде основних система радног и социјалног судства, посебно су размотрене организација и функционисање радних и социјалних судова у Савезној Републици Немачкој и Републици Словенији, с обзиром да је, по мишљењу кандидата, словеначки модел прилагођавања немачког професионалног радног и социјалног судства постсамоуправним друштвено-економским односима, примењив и у Републици Србији. У том смислу, изнет је предлог како би требало институционализовати радне и социјалне судове у домаћем правосуђу, са нагласком на специфичну разлику у односу на судове опште надлежности и управни суд. То је илустровано и табеларним прегледом главних обележја радног и социјалног судства у Савезној Републици Немачкој, Републици Словенији и Републици Србији. На крају централних делова дисертације обрађена је и заштита права по основу рада у поступку пред уставним судом, као и питање решавања радних спорова у стечајном, прекршајном и кривичном поступку, а, у циљу аргументовања става кандидата да специјализовано судство јесте нужна, али не и довољна правосудна институција за ефикасну заштиту социјалних права.

У *осмом делу* дисертације пажња је усмерена на међународне судове који решавају радне и социјалне спорове. То је, најпре, укључило разматрање значаја Европског суда за људска права, који је својом судском праксом створио прецедентно право, тако да његове одлуке чине део поретка заштите људских права и слобода зајемчених Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода. То је значајно не само за заштиту слобода удруживања и заштиту од принудног рада, већ и за заштиту других права „друге генерације“, будући да овај суд налази начина да заобилазним путем или посредно заштити и ова права, посебно право на социјалну сигурност, у вези са забраном дискриминације у погледу остваривања права на неометано уживање имовине. То јепосебно значајно и због чињенице да делотворна заштита одређених слобода и права није могућа ако се инсистира на оштром разграничењу између права различитих генерација, о чему сведочи и „холистички“ приступу тумачењу Конвенције, који подразумева да, поред забране принудног рада и права на синдикално удруживање (чл. 4 и 11), суштинским елементима Конвенције

треба сматрати и одређене компоненте неких других права радника. Такође, за остваривање и заштиту права из радног и социјалноправног односа битне су и одлуке Европског суда за људска права којима се штити право на поступање у разумном року. Поред овог суда, као међународна судска тела од значаја за заштиту социјално-економских права уочени су Европски суд правде, Службенички трибунал Европске уније и Административни трибунал Савета Европе, због чега је сваком од њих посвећено посебно поглавље у оквиру овог дела дисертације.

На крају су дата закључна разматрања.

V Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидата Бојана Божовића под насловом „Радни и социјални судови – друштвена улога и оправданост увођења у правосудни систем Републике Србије“ даје следеће резултате:

1) у дисертацији су правилно идентификовани најважнији чиниоци настанка и развоја специјализованог судства за решавање радних и социјалних спорова, те изучени његови појавни облици у упоредном праву, уз истицање предности и мана сваког од основних система таквог, специјализованог, судства;

2) целовито је објашњена интеракција радног и социјалног судства са алтернативним методама за решавање радних спорова и са квазисудском заштитом социјалних и економских права, у складу са правилним закључком да су радни и социјални судови нужне, али не и довољне, правосудне институције за делотворну заштиту ових права, која није могућа без адекватног садејства преосталих делова правосудног система;

3) дефинисани су принципи и оквир у којима се треба кретати приликом устројства система радног и социјалног судства у Републици Србији, уз уважавање потреба и стремљења нашег друштва, материјалних могућности државе, као и интереса социјалних партнера;

4) дисертација нуди могући модел за увођење радних и социјалних судова у правосудни систем Републике Србије, као судова посебне надлежности за решавање спорова из радног односа, и то, првенствено и претежно, у домену индивидуалних радних спорова, као и за решавање социјалних спорова, при чему је предложени модел институционализације радних и социјалних судова практично примењив.

Докторска дисертација представља изворно и самостално научно дело у коме је тема радних и социјалних судова систематично обрађена и критички сагледана у једном научном и развојном контексту. Она представља солидан прилог литератури у области заштите права из радног и социјалноправног односа, будући да корпус основних економских и социјалних права, схваћених у духу концепта европског социјалног грађанства, подразумева и достојанствене услове рада и живота, због чега се, у оквирима европских држава благостања и њихових система радног права и система социјалне сигурности, као једно од важних институционалних решења појављује и постојање и функционисање специјализованог судства, као важне инстанце заштите основних економских и социјалних права. С тим у вези, у дисертацији је, с правом, указано да домаће радно и социјално судство, како данашње неспецијализовано, тако и будуће специјализовано, треба да прати судску праксу Европског суда за људска права, на исти начин као што је здраворазумска претпоставка да судови редовне надлежности прате праксу уставног суда, будући да су одлуке Европског суда за људска права својеврстан путоказ судовима држава уговорница Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, који показује друштвено прихватљив и пожељан правац развоја социјалних и економских права.

Такође, наглашава се да будући радни и социјални судови треба да се угледају на Европски суд правде, у смислу да у одабраним случајевима смело дају себи слободу да екстензивно тумаче прописе програмског карактера који уређују социјална и економска права, применом циљног метода на делотворан начин, омогућавајући, при том, пуно дејство правним нормама (наравно, у границама начела законитости), те да таквим креативним тумачењем прописâ прошире дејство програмских норми донетих од стране законодавца.

VI Закључак

Дисертација кандидата Бојана Божовића бави се једним од најделикатнијих питања савременог радног права (али и грађанског процесног права, правосудног организационог права и права људских права), будући да постојање солидних законских решења у области запошљавања, радних односа и социјалне сигурности није довољно за стварну заштиту економских и социјалних права која се остварују у оквиру радног и социјалноправног односа. Без потпуне, доследне и делотворне примене, меродавна материјалноправна и формалноправна правила немају вредност већу од „мртвог слова на хартији“, због чега питање приступа социјалној правди добија на значају. Ово тим пре што је социјално партнерство у Србији недовољно развијено, није искористио сав потенцијал који методи алтернативног решавања радних спорова могу имати за успостављање и очување социјалног мира, док је домаћи правосудни систем неефикасан. Такође, судска пракса у овој области је прилично хетерогена, а судије споро реагују на промене које се дешавају у свету рада и не препознају значај интерпретативне употребе међународног радног права. Кандидат је сваку од ових чињеница правилно и потпуно идентификовао, објаснио и уткао у систем аргумената који говоре у прилог институционализацији специјализованог професионалног судства за решавање радних и социјалних спорова. Ти аргументи су с успехом проверени на искуству држава чији су правни системи били укључени у истраживачки узорак, док посебан квалитет рада представља то што су у њему учињени и добро образложени предлози за унапређење система решавања радних и социјалних спорова у поступку пред судом у Републици Србији, посебно имајући у виду потребу њиховог хитног решавања. У том контексту је у дисертацији правилно и потпуно сагледана заштита права из радног и социјалноправног односа, не само у радним споровима, већ и у стечајном, прекршајном и кривичном поступку, као и у поступку пред Уставним судом, будући да је специјализовано судство нужна, али, не и довољна, правосудна институција за делотворну заштиту економских и социјалних права. У том смислу се може констатовати да се избором теме посвећене радним и социјалним судовима, кандидат упустио у сложено интердисциплинарно разматрање питања које у домаћој литератури није довољно истражено и разјашњено.

Поред научног циља, истраживање чији су резултати садржани у дисертацији, имало је и прагматички циљ – они би, наиме, могли да послуже и у апликативне сврхе, превасходно у контексту реформе домаћег правосудног система, унапређења заштите права из радног и социјалноправног односа, делотворније примене међународних радних стандарда, очувања социјалног мира и приближавања идеалу социјалне правде. Учињени предлози могу, наиме, пружити идеје и одговарајућа разјашњења заинтересованим субјектима, посебно ствараоцима хетерономног права, будући да је дисертација садржајна, стилски јасна, те заснована на одговорном проучавању актуелне литературе.

Имајући у виду ваљаност закључака до којих је кандидат дошао, као и разноврсност коришћене литературе и мноштво прописа које је озбиљно проучио, закључује се да овај академски рад представља новину у српској правној науци и допринос научној литератури. Стога је Комисији част да Већу предложи да донесе одлуку којом се допушта одбрана ове докторске дисертације.

У Београду,
25. октобра 2016. године

Чланови Комисије

др Бранко Лубарда
редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

др Предраг Јовановић
редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду

др Љубинка Ковачевић
доцент Правног факултета Универзитета у Београду